

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ У СИСТЕМІ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

©2025 ПОЛЯКОВ М. Й.

УДК 336.14(477)
JEL Classification: H21; H24; O10

Поляков М. Й.

Податкова політика держави у системі регулювання економічного розвитку

Метою статті є розкриття та поглиблення теоретико-методологічних положень щодо сутності та значення податкової політики держави у регулюванні економічних процесів. Досліджено інструментарій податкової політики в контексті сприяння процесам стійкого економічного зростання. Визначено, що для довгострокового економічного розвитку важливою передумовою є стимулювання сукупної пропозиції. Представники теорії «економіки пропозиції» обґрунтовують доцільність встановлення помірної рівня оподаткування для економічних суб'єктів задля формування сприятливих умов для розвитку економіки. Здійснено аналіз індикатору співвідношення податкових надходжень до ВВП у державах – членах Європейського Союзу та Україні у 2000–2023 рр. Визначено відмінності податкового навантаження у країнах ЄС. Країни Центральної Європи і Балтії характеризуються нижчим рівнем оподаткування порівняно з країнами Західної та Північної Європи. Зазначене обумовлено потребою формування конкурентних переваг їх податкових систем. Визначено, що механізм оподаткування доходів населення виконує перерозподільну функцію. У переважній більшості країн ЄС, за винятком Румунії, Болгарії, Естонії та Угорщини, функціонує прогресивна шкала оподаткування податком на доходи фізичних осіб. Цей підхід забезпечує реалізацію принципу соціальної справедливості, однак потребує належного обґрунтування шкали прогресії та високого рівня результативності використання коштів платників податків. Виявлено, що з метою елімінації негативних ефектів оподаткування на економіку держави – члени ЄС протягом 2000–2023 рр. зменшували ставки податку на доходи та корпоративного податку. В середньому ставки податку на доходи понизили на 6 в. п. до 38,7 %, корпоративного податку – на 11 в. п. до 21,2 %. Крім регулювання податкових ставок, важливим інструментом податкового регулювання економічного розвитку є цільові податкові пільги. Обґрунтовано доцільність подальшої цифровізації механізму адміністрування податків, удосконалення податкового комплаєнсу та підвищення дієвості заходів протидії схемам тіньової економіки.

Ключові слова: податкова політика, податки, податкове навантаження, структура оподаткування, адміністрування податків, податкові пільги, економічний розвиток.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-1-335-341>

Рис.: 2. Бібл.: 15.

Поляков Михайло Йосипович – кандидат економічних наук, співголова, комітет оподаткування, Американська торговельна палата в Україні (вул. Миколи Амосова, 12, Київ, 03038, Україна)

E-mail: poliakov_m@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7520-7318>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59411495600>

UDC 336.14(477)
JEL Classification: H21; H24; O10

Poliakov M. Yo. The Tax Policy of the State in the System of Regulation of Economic Development

The aim of the article is to reveal and deepen the theoretical and methodological provisions regarding the essence and significance of the State tax policy in the regulation of economic processes. The instruments of tax policy have been studied in the context of promoting the processes of sustainable economic growth. It is found that an important prerequisite for long-term economic development is the stimulation of aggregate supply. Followers of the theory of «supply-side economics» substantiate the appropriateness of establishing a moderate level of taxation for economic entities in order to create favorable conditions for the development of the economy. An analysis of the indicator of the ratio of tax revenues to GDP in the Member States of the European Union and in Ukraine from 2000 to 2023 has been carried out. Differences in the tax burden in EU countries have been identified. Central European and Baltic countries are characterized by a lower level of taxation compared to Western and Northern European countries. This is due to the need to form competitive advantages of the tax systems of these countries. It is determined that the mechanism of taxation of household incomes performs a redistributive function. In the vast majority of EU countries, with the exception of Romania, Bulgaria, Estonia, and Hungary, there is a progressive scale of personal income taxation. This approach ensures the implementation of the principle of social justice but requires proper substantiation of the scale of progression and a high level of effectiveness in the use of taxpayers' funds. It has been identified that in order to eliminate the negative effects of taxation on the economy of the EU Member States during 2000–2023, income tax and corporate tax rates were reduced. On average, income tax rates were reduced by 6 percentage points down to 38.7%, corporate tax rates were reduced by 11 percentage points down to 21.2%. In addition to the regulation of tax rates, targeted tax incentives are an important tool for tax regulation of economic development. The expediency of further digitalization of the tax administration mechanism, improvement of tax compliance, and enhancement of the effectiveness of measures to counteract shadow economy schemes has been substantiated.

Keywords: tax policy, taxes, tax burden, taxation structure, tax administration, tax benefits, economic development.

Fig.: 2. Bibl.: 15.

Poliakov Mykhailo Yo. – Candidate of Sciences (Economics), Co-chair, Tax Committee, American Chamber of Commerce in Ukraine (12 Mykoly Amosova Str., Kyiv, 03038, Ukraine)

E-mail: poliakov_m@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7520-7318>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=59411495600>

Вступ. Податкова політика розглядається як елемент системи державного регулювання соціальних й економічних процесів. Від конфігурації податкової системи, податкового навантаження та й зручності механізму адміністрування податків залежать рішення економічних суб'єктів щодо ведення господарської діяльності, інвестування тощо. Водночас податкова політика забезпечує державний і місцеві бюджети стійкими надходженнями, створюючи фінансовий базис для виконання державою властивих їй функцій і завдань. Податки є основним джерелом фінансування програм національної оборони за умов повномасштабного вторгнення, формуючи спроможності держави вести супротив за збереження суверенітету.

Незважаючи на серйозні виклики воєнного часу, питання створення умов для економічного зростання є пріоритетними на порядку денному владних інституцій та експертного середовища. Держава намагається виважено реагувати у питанні підвищення ставок податків, шукаючи фінансові резерви наповнення бюджетних доходів за рахунок детінізації вітчизняної економіки. Феномен тінізації, крім бюджетних втрат, призводить до викривлення податкового навантаження та зниження довіри добросовісних платників податків до економічної політики держави. Суспільна довіра є одним з головних передумов забезпечення економічного розвитку та здійснення структурних трансформацій вітчизняної економіки. Задля її забезпечення заходи податкової політики мають бути обґрунтованими, виваженими, своєчасними та передбачуваними для економічних суб'єктів. Адже послідовність податкових заходів підвищує результативність податкової політики держави. Актуальним і доцільним є визначення інструментарію податкової політики, який має позитивний вплив на економічний розвиток.

Проблематика розвитку податкової політики в контексті забезпечення умов для економічного розвитку, формування імпульсів для економічного зростання та поживлення інвестиційної діяльності підприємств відображена у публікаціях вітчизняних і зарубіжних дослідників. В. Горин, П. Була і В. Чорнус ідентифікували основні особливості формування і реалізації вітчизняної податкової політики за умов воєнного стану. Автори звертають увагу на повернення до довоєнної моделі податкового регулювання і наявності певних ризиків для економічного відновлення у післявоєнному періоді в результаті заходів фінансової консолідації [1]. Т. Канева та Р. Тесля дослідили роль податкових інструментів у регулюванні процесів соціально-економічного розвитку. Науковці наголошують на важливості подальшого розвитку податкової компоненти регулювання розвитку людського потенціалу та економічного зростання [2]. А. Соколовська та А. Райнова у сво-

ій публікації здійснили аналіз податкового інструментарію стимулювання інвестиційного розвитку в Україні та країнах Європейського Союзу (ЄС). Обґрунтовано, що найбільш результативними є інвестиційна податкова знижка та інвестиційний податковий кредит, водночас наразі ці інструменти не використовуються у вітчизняній практиці, на відміну від розвинутих країн. Важливою є модернізація державної податкової політики для підтримки інвестиційних програм повоєнного відновлення української економіки [3].

Н. Алінагі та Р. Рід дослідили вплив податків на економічне зростання у країнах-членах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Дослідники встановили, що збільшення податкового навантаження може по-різному впливати на динаміку реального валового внутрішнього продукту (ВВП). У певних випадках зафіксовано, що збільшення податків уповільнює темпи економічного зростання, проте інші кейси свідчать, що цей захід асоціюється з поживленням зростання реального ВВП [4]. Д. Стойлова здійснила аналіз впливу податкового навантаження і структури оподаткування на економічне зростання у країнах ЄС з 2000 по 2022 рр. Встановлено, що загалом структура оподаткування має стимулюючий вплив на реальний ВВП за виключенням соціальних відрахувань. Зазначений вид податку має негативний вплив на економічне зростання держав – членів ЄС. Також результати дослідження вказують на те, що видатки бюджету не мають відчутно позитивного ефекту для економічного розвитку, тому важливо забезпечувати оптимізацію бюджетних видатків і підвищувати рівень бюджетної результативності [5].

Колектив науковців у складі Н. Баласою, Ю. Чіфу та М. Оансеа зосередили свою увагу на вивченні впливу структури прямих податків на економічний розвиток у країнах ЄС протягом періоду 2008–2020 рр. За результатами проведеного дослідження вони констатували, що корпоративний податок негативно корелює з економічним зростанням як для країн з високим рівнем фінансової ефективності, так і з обмеженим. Податок на доходи фізичних осіб уповільнює економічне зростання для групи країн з обмеженою фінансовою ефективністю. Враховуючи сказане, автори зазначають, що зниження прямих податків може позначитись на збільшенні доходів економічних суб'єктів, стимулювати споживання, сприяти залученню інвестицій, поживити зайнятість та економічне зростання. Крім того реалізація зазначеного позитивно позначиться на зниженні рівня ухилення від сплати податків та сприятиме посиленню ефективності податкової системи [6].

Метою статті є розкриття та поглиблення теоретико-методологічних положень щодо сутності та значення податкової політики держави у регулюванні економічних процесів.

Результати. При розробці державної фінансової політики владні інституції прагнуть забезпечити умови для сталого економічного розвитку. Податкам як важливому її елементу відводиться у цьому питанні важлива місія. Розвиток суспільно-економічних відносин позначився на структурній трансформації податкової системи. Це відобразилося на збільшенні частки перерозподілу ВВП через податкову систему, зміні структури оподаткування в частині підвищення фінансової значущості податків на доходи і капітал, розвитку процедур адміністрування податків і зборів. Податкові реформи сьогодення спрямовані на забезпечення дієвого виконання державою перерозподільних функцій та підвищення загального рівня економічної продуктивності. Кінцевою метою державної економічної політики є збільшення рівня добробуту населення, підтримка високої рівня зайнятості та формування передумов для стійкого економічного зростання. Зміни дизайну податкової політики здійснюються на основі суспільних пріоритетів, які враховують потребу досягнення Цілей Сталого Розвитку. Акумуляція у бюджеті достатнього обсягу фінансових ресурсів є критично важливим для фінансування програм освіти, охорони здоров'я, досліджень, що має беззаперечний вплив на розвиток людського капіталу та економічний розвиток у цілому.

Слід розуміти, що у короткостроковій перспективі стимулювання попиту має позитивний імпульс для економічного зростання, а в довгостроковій – більшу роль відіграє сукупна пропозиція. Враховуючи вищезазначене, заходи податкової політики в контексті сприяння процесам економічного зростання суттєво відрізняються на різних фазах економічного циклу. Прихильники теорії економіки пропозиції (*supply-side economics*) зосереджують свою увагу на тому, що прискорення темпів економічного зростання можна забезпечити за рахунок дерегуляції економіки, зниження податкового навантаження та сприяння вільній торгівлі. Помірний рівень оподаткування, на їх думку, посилює підприємницькі інтенції, формує сприятливе середовище економічних суб'єктів для залучення інвестицій, створення нових робочих місць.

Радник багатьох президентів США, які належать до республіканського крила А. Лаффер відстоює позицію, що нижчі ставки податків можуть забезпечити тотожний рівень бюджетних надходжень порівняно з більш високими ставками податків [7]. Опираючись на податкову криву Лаффера прибічники економіки пропозиції адвокують зниження податкових ставок на дохід і приріст капіталу задля інтенсифікації інвестиційних потоків, які у свою чергу стимулюють сукупну пропозицію та економічне зростання в цілому. Слід зазначити, що адміністрація 47-го президента США Д. Трампа розглядає зниження податків як інструмент активізації економіки, значні пакети податкових стимулів використовувались його адміністрацією протягом минулої каденції. Водночас зменшення податкових ставок потребує застосування певних компенсаційних заходів для збалансування бюджету. Реалізація наведеного можлива або за рахунок збільшення обсягів інших видів надходжень, або шляхом скорочення видаткової частини бюджету.

К. Мертенс та Х. Монтіель Олеа, провівши ґрунтовне дослідження, встановили, що зниження граничної податкової ставки податку на доходи призводить до зрос-

тання реального ВВП на одну особу і значного зменшення рівня безробіття. При зниженні податку на 1 % реальний ВВП збільшується на 0,44 % у рік реалізації цієї податкової ініціативи, та збільшується до 0,78 % через два роки після зниження податкового навантаження [8]. Високі ставки податків на капітал та оплату праці провокують збільшення розміру тіньової економіки, яка є суттєвим викликом для урядів багатьох країн. Боротьба з сірими схемами та ухиленням від сплати податків потребує виділення додаткових асигнувань з бюджету та витрат часу. Крім того, особливо у випадку країн з трансформаційною економікою, ефективність згаданих заходів може бути невисокою, що ставить під сумнів застосування високих ставок податків без формування належної системи енфорсменту і дієвих механізмів податкового контролю. Цій проблематиці приділено суттєву увагу також при формуванні й реалізації вітчизняної податкової політики. Детінізаційні кроки є суттєвим фінансовим резервом для наповнення доходної частини державного і місцевих бюджетів без додаткового регулювання ставок податків.

Одним з індикаторів оцінювання податкового навантаження може слугувати показник співвідношення надходжень податків включно з соціальними відрахуваннями до ВВП. Вважаємо за доцільне здійснити аналіз цього показника для країн-членів ЄС та України протягом періоду 2000–2023 рр. (рис. 1). Серед вибірки країн найнижче значення показника співвідношення податкових надходжень до ВВП спостерігається в Ірландії – 27,2 %, натомість найвище – 47,1 % у Данії. Можемо пересвідчитись, що у державах-членах ЄС рівень оподаткування суттєво відрізняється. Зазначене обумовлено різними моделями економічного розвитку країн та підходів до розробки їх соціально-економічної політики.

Аналіз даних рис. 1 свідчить про те, що зростання реального ВВП на одну особу в Іспанії, де середнє значення співвідношення податкових надходжень до ВВП становить 34,7 %, складало близько 1 % щорічно. В Данії показник співвідношення податкових надходжень до ВВП є вищим на 12,4 в. п., проте щорічні темпи зростання реального ВВП на одну особу становили 1,1 %. Попри суттєво вищий рівень податкового навантаження, темпи економічного зростання були практично однаковими у досліджуваному часовому діапазоні. У нових країнах ЄС (прийнятих до його складу в XXI ст.) темпи економічного зростання є суттєво вищими. В Болгарії, Румунії, Латвії та Литві середнє значення зростання реального ВВП на одну особу протягом останньої чверті століття перевищує 4 %. Це пояснюється у тому числі нижчим початковим рівнем реального ВВП на одну особу в цих країнах. Проте, варто наголосити, що саме у цих країнах найнижчий рівень податкового навантаження серед держав-членів ЄС. Винятком є Ірландія, яка демонструє найвищі темпи зростання економіки серед країн «старої» Європи на рівні 3,8 %.

Нордичні країни історично вибудували таку соціально-економічну модель, за якої високий рівень оподаткування надає змогу державі надавати суспільству широкий перелік послуг і благ. Принципи соціальної справедливості, ефективності використання коштів платників податків, забезпечення високого рівня довіри до влади, транспарентності і підзвітності публічних інституцій, де-

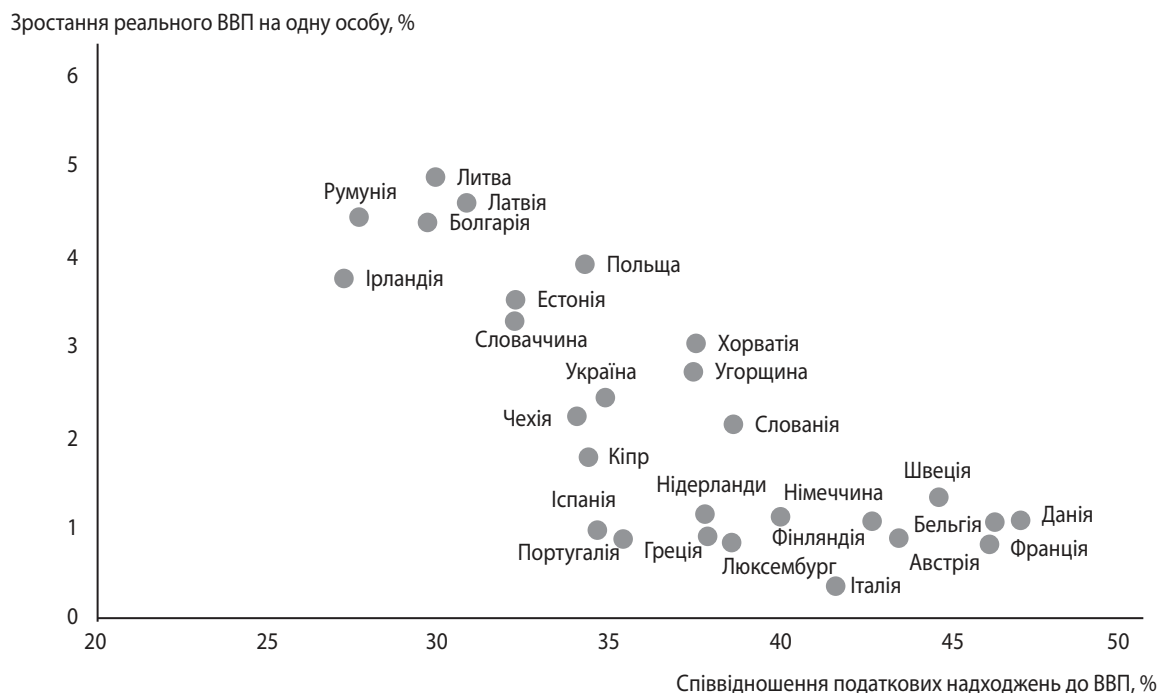

Рис. 1. Взаємозв'язок між податковим навантаженням та економічним зростанням у країнах ЄС та Україні в 2000–2023 роках

Джерело: побудовано автором за даними Eurostat та Світового банку

мократизації суспільства обумовлюють високу результативність. У 2022 р. у Данії, Швеції, Фінляндії рівень тіньової економіки був близький до 10 %, а, наприклад, у Румунії його значення складало 29,0 %, у Болгарії – 33,1 % [9].

Крім податкового навантаження детермінантами тіньової економіки є якість регуляторного середовища, ефективність публічного урядування, рівень корупції, а також якість і легкість адміністрування податків. Значна робота має бути приділена питанню покращення якості податкового адміністрування у напрямках зниження часових витрат на заповнення податкової звітності й сплати податків; цифровізації процедур адміністрування; використання сучасних технологій та продуктів для побудови ризик-орієнтованої моделі державного податкового менеджменту для підвищення її ефективності.

Для країн Центральної Європи і Балтії нижчий рівень оподаткування порівняно з країнами Західної та Північної Європи пов'язаний з необхідністю забезпечення належної конкурентоспроможності їх податкових систем. Невисокі ставки податку на доходи у Румунії та Болгарії (там діє пропорційна шкала на рівні 10 %) спрямовані на активізацію зайнятості та створення конкурентних переваг суб'єктам економічної діяльності. У цих країнах ЄС найняті працівники отримують найнижчі заробітні плати з-поміж 27 країн. За даними Eurostat, у 2023 р. середньорічна заробітна плата у країнах ЄС-27 складала 37863 євро, найменший її розмір зафіксовано у Болгарії – 13503 євро (36 % від середнього рівня у ЄС), у Румунії – 17739 євро (47 % середнього рівня ЄС); водночас у Швеції цей показник становив 44619 євро, Німеччині – 50998 євро, Данії – 67604 євро тощо [10]. Використовуючи інструментарій оподаткування держава намагається компенсувати різницю одержаних

доходів, стимулювати зайнятість та створити сприятливі умови для підприємництва і залучення іноземного бізнесу в економіку. Одним із викликів для постсоціалістичних країн є масштабні міграційні потоки населення у країни з вищим рівнем доходів. Суттєва конкуренція за робочу силу та інтелектуальний капітал актуалізує використання фіскальних механізмів регулювання цих процесів.

Політика оподаткування доходів виконує функцію перерозподілу в контексті реалізації принципу соціальної справедливості. Важливо згадати, що у переважній більшості держав-членів ЄС функціонує прогресивна шкала оподаткування. Пропорційна шкала діє у Болгарії, Румунії, Угорщині та Естонії. Правило, за яким при одержанні вищих доходів справляються податки за більшими ставками, визнається елементом стратегії суспільного добробуту. Рівень доходів індивідів, які сплачують найвищі ставки податків, дозволяє їм не відчувати погіршення їх матеріального добробуту. Своєю чергою, ці кошти можуть спрямовуватись державою чи органами місцевого самоврядування на соціальні програми, що позначається на підвищенні рівня матеріального добробуту цільових суспільних груп, які цього потребують. Критерії прогресії оподаткування доходів мають бути належним чином обґрунтовані, що забезпечить вищий рівень прийняття суспільством правил і положень оподаткування. Надмірне оподаткування доходів, в іншому разі, призведе до пошуку можливостей зниження податкового навантаження.

Іншим важливим кроком для ефективного функціонування прогресії оподаткування доходів є результативність використання коштів платників податків. Суспільство має бути певним, що податки, які сплачуються з їх доходів, спрямовуються на забезпечення виконання

державних функцій і поставлених перед владними інституціями завдань, у тому числі у сфері соціального захисту й забезпечення. У Національній стратегії доходів до 2030 року зазначено, що одним із пріоритетів удосконалення вітчизняної податкової політики є перехід до прогресивної шкали оподаткування податком на доходи фізичних осіб [11]. Для її запровадження важливими передумовами є підвищення дієвості контролю за реальними доходами, модифікація спрощеної системи оподаткування та обґрунтування шкали прогресії з відповідними діапазонами доходів. Фіскальний ефект від застосування прогресивного оподаткування має перевищувати витрати на адміністрування і дійсно забезпечувати справедливості оподаткування. Контролюючі органи констатують, що ухилення від оподаткування поширене для фізичних осіб, які отримують високі доходи.

Перша половина 2000-х років характеризувалась загальним трендом зниження максимальної ставки податку на доходи, якщо у 2000 р. вона складала для країн ЄС в середньому 44,8 %, то у 2008 р. – 38,4 %. Цей показник фактично залишається незмінним у наш час, адже основоположною функцією податків є фіскальна. Перед державним апаратом постає нагальне питання – забезпечити відповідні бюджети достатнім обсягом надходжень. Фокус уваги урядів європейських країн зосереджений на системі оподаткування оплати праці. У 2023–2024 рр. найбільше заходів у сфері податкової політики (28 %) держав-членів ЄС стосувались саме податку на доходи. Основними факторами, які зменшують базу оподаткування податком на доходи у країнах ЄС, є старіння населення, економічна глобалізація та цифровізація [12]. Експертне середовище наголошує на тому, що компенсація втрат від зниження бази оподаткування шляхом підвищення ставок податку є контрпродуктивним. Натомість доцільним є підвищення ефективності податкового комплаєнсу, реалізація податкових заходів переміщення податкового навантаження з оподаткування оплати праці до податків на споживання, екологічного податку.

Податкова політика держави має бути адаптивною, адже держава постійно балансує між виконанням фіскальних завдань та формуванням умов для економічного розвитку. За умов війни фіскальні потреби держави виходять на перший план, акумуляція фінансових ресурсів для фінансування національної безпеки і оборони є першочерговим суспільним пріоритетом. Світовий досвід засвідчує, що підвищення ставок податків і розширення бази оподаткування є традиційними заходами податкової політики воєнного часу, а питання податкового регулювання економічного розвитку відходять на задній план. Уряди країн, які залучені у війни або є сторонами військових конфліктів, вдаються до збільшення ставок мит, акцизів, податку на доходи та корпоративних податків. Останні два податки з точки зору економічної теорії чинять деструктивний вплив на зростання економіки.

Д. Дор та А. Шин зазначили, що війна посилює актуальність підвищення податків на спадщину та на високі доходи. Адже існує суспільний запит на неформальне правило: якщо ти безпосередньо не перебуваєш у війську, то маєш сплачувати податки для його утримання. Своєю чергою, заможний клас суспільства намагається запобігти

таким крокам, адже їхні статки прогнозовано знизяться внаслідок військових дій [13]. У випадку України класового конфлікту не відбулось, адже військовий збір був однаково збільшений для всіх платників з 1,5 % до 5 % наприкінці 2024 р. та було розширено його базу для платників єдиного податку. Зростання ставок податків на працю за умов повномасштабного вторгнення засвідчує модифікацію пріоритетів податкового регулювання економічного розвитку.

Європейська бізнес асоціація розраховує податковий індекс, який характеризує податковий клімат для ведення господарської діяльності та певним чином відображає вплив оподаткування на економічне зростання. Його основними компонентами є фіскальне навантаження, якість податкового обслуговування, легкість адміністрування податків та якість податкового законодавства. З огляду на зазначене, держава має постійно концентруватись не лише на фіскальних аспектах оподаткування, але й розвивати сервісний функціонал податкової служби і розширювати проникнення диджиталізації у механізм адміністрування податків і зборів. Пріоритетною сферою є зменшення витрат часу платників податків на заповнення податкової звітності та сплати податків до бюджетної системи.

Т. Петерсон і З. Беір дійшли висновку, що підвищення ставок корпоративного податку (CIT) і податку на доходи (PIT) здійснюють негативний вплив на динаміку реального ВВП. Проте найбільш деструктивний вплив на економічне зростання має корпоративний податок [14]. Корпоративний податок належить до категорії податків на капітал, які вважають такими, що мають стримуючі ефекти для економічного розвитку. Розробники податкової політики країн ЄС, вступаючи у жорстку конкуренцію за залучення капіталу, реалізовували заходи щодо зниження найвищої ставки корпоративного податку. Різницю між розміром ставки податку у 2000 та 2023 рр. наведено на рис. 2.

Всі країни ЄС, за винятком Мальти, знижували ставку корпоративного податку. У 2000 р. її середнє значення для країн ЄС становило 32,1 %, а в 2023 р. її розмір зменшився до 21,2 %. Найбільше ставка була знижена у Болгарії – з 32,5 % до 10 %, у Німеччині – з 51,6 % до 29,9 %, у Греції з 40 % до 22 %, у Хорватії – з 35 % до 18 % та на Кіпрі – з 29 % до 12,5 %. Необхідно додати, що в Україні також суттєво знижено ставку податку на прибуток. Якщо у 2000 р. вона була встановлена на рівні 30 %, то з 2004 р. – знижена до 25 %, а з прийняттям Податкового кодексу відбулось її подальше зменшення до 18 %. Корекція податкового навантаження податків на капітал свідчить про чітке окреслення державних пріоритетів щодо стимулювання діяльності підприємств та залучення додаткових зовнішніх і внутрішніх інвестицій. Формування конкурентних переваг бізнесу, використовуючи сприятливе податкове середовище, є одним із елементів системи державного регулювання економіки.

Крім регулювання рівня податкового навантаження шляхом зміни ставок податків, в арсеналі держави є також інші податкові інструменти регулювання економічного розвитку. Зокрема, встановлення податкових преференцій, надання податкових пільг, розширення бази оподаткування відповідними податками, використання механізму податкових санкцій тощо. Інструментарій податкових преференцій у вигляді податкових пільг доволі часто застосовується з метою стимулювання сукупного попиту. Пакети

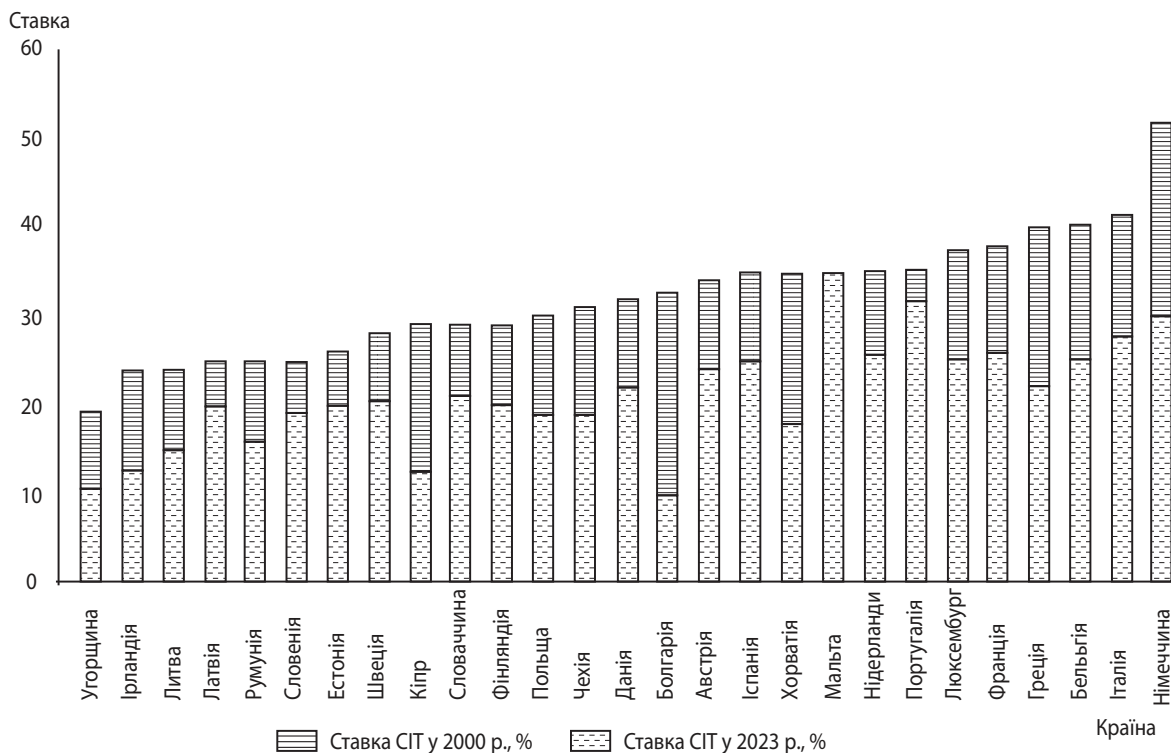

Рис. 2. Ставка корпоративного податку у країнах ЄС-27 у 2000 та 2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними Європейської Комісії

«пом'якшувальних» заходів податкової політики приймалися як відповідь на виклики Великої Рецесії 2008–2010 рр. та пандемії COVID-19. Дослідження Дж. Клойна, Х. Мартінеса, Х. Мумтаза і П. Суріко демонструє, що податкові пільги зі сплати податку на доходи мають короткостроковий вплив на активізацію зростання реального ВВП. Водночас преференції у сфері справляння податку на прибуток мають довгостроковий вплив на обсяг витрат на науково-дослідні розробки, продуктивність та виробництво [15]. Таким чином, пільгове оподаткування прибутку підприємств має позитивний вплив для поживлення ділової та інвестиційної активності підприємств. З огляду на зазначене, важливо формувати податкову політику держави у руслі мінімізації негативних ефектів для економічного розвитку. Інвестиційний фокус пільг зі сплати податку є однією зі згаданих опцій.

Податкові пільги повинні мати обмежений часовий спектр дії та цільову спрямованість, а також обов'язковим є проведення аудиту оцінювання їх ефективності. Адресна спрямованість податкових пільг передбачена в Національній стратегії доходів. Адже, крім потенційного стимулюючого ефекту для економіки, пільги обумовлюють втрати надходжень бюджету. Оцінювання ефективності податкових пільг повинно забезпечити владу відповідною інформацією та надати відповідь на питання – чи досягнуті індикативні цілі і чи соціально-економічний ефект від їх застосування перевищує бюджетні втрати. Певні групи економічних агентів просувають ідеї впровадження нових податкових пільг чи підтримують режими пролонгування чинних виключно з метою створення преференцій для бізнесу та отримання додаткових прибутків.

Для країн з трансформаційними економіками, які характеризуються недостатньо розвинутим інституційним середовищем, класичною рекомендацією міжнародних фінансових організацій є елімінація неефективних податкових пільг та гарантування принципу нейтральності оподаткування. Для держави пріоритетним є інтенсифікація інвестиційних потоків, створення нових технологічних виробництв, підвищення продуктивності та активізація зайнятості. Задля збільшення результативності застосування податкових пільг інвестиційного спрямування владні інституції мають сприяти суб'єктам економічної діяльності у сфері отримання земельних ділянок, надання доступу і підключення до інженерних й транспортних мереж. Важливим є підвищення координації діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування у сфері організації та функціонування індустріальних парків, формування передумов для удосконалення технологічного устрою економіки.

Висновок. Податкова політика є важливим елементом системи державного регулювання економічного розвитку. За допомогою акумуляції податків у доходну частину державного і місцевого бюджетів здійснюється фінансування важливих програм підтримки економічного розвитку. До таких варто віднести публічні інвестиції в інфраструктуру, видатки на наукові дослідження і розробки, державні закупівлі у сфері military-tech, видатки на освіту та охорону здоров'я тощо. У країнах-членах ЄС співвідношення податкових надходжень до ВВП значним чином різняться. В країнах Центральної Європи і Балтії спостерігається помірний рівень податкового навантаження, який асоціюється з вищими темпами економічного зростання порівняно з іншими європейськими країнами.

Однією з особливостей оподаткування у країнах ЄС є зниження ставок податків на доходи і прибутки, як найбільш деструктивних по відношенню до економічного зростання. Крім зменшення податкового навантаження застосовуються цільові податкові пільги інвестиційного спрямування, що мають сприяти пожевланню економічного зростання. З метою удосконалення податкового клімату важливо поліпшувати сервісний функціонал податкових органів та забезпечувати якість і легкість для платників податків механізму адміністрування податків. Ключовим пріоритетом є зниження рівня тіньової економіки, що потребує посилення дієвості механізму ризик-орієнтованого податкового контролю та підвищення суспільної довіри до податкової системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горин В. П., Була П. В., Чорноус В. С. Податкова політика України в умовах воєнного часу: реалії, безпекові виклики та перспективи подолання. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 18. С. 23–31.
2. Канєва Т., Тесля Р. Податкові інструменти регулювання економічного розвитку. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 65. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-34>
3. Соколовська А. М., Райнова Л. Б. Податкові інструменти стимулювання інвестицій в Україні та світі. *Фінанси України*. 2023. № 10. С. 24–50.
4. Alinaghi N., Reed W. R. Taxes and economic growth in OECD countries: A meta-analysis. *Public Finance Review*. 2021. Vol. 49. No. 1. P. 3–40.
5. Stoilova D. G. Tax Structure and Economic Growth: New Empirical Evidence from the European Union. *Journal of Tax Reform*. 2024. Vol. 10. No. 2. P. 240–257.
6. Balasoiu N., Chifu I., Oancea M. Impact of direct taxation on economic growth: Empirical evidence based on panel data regression analysis at the level of EU countries. *Sustainability*. 2023. Vol. 15. No. 9. Article No. 7146.
7. Laffer A. B. Supply-side economics. *Financial Analysts Journal*. 1981. Vol. 37. No. 5. P. 29–43.
8. Mertens K., Montiel Olea J. L. Marginal tax rates and income: New time series evidence. *The Quarterly Journal of Economics*. 2018. Vol. 133. No. 4. P. 1803–1884.
9. Schneider F., Asllani A. Taxation of the Informal Economy in the EU. Publication for the Economic and Monetary Affairs Subcommittee on tax matters (FISC), Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. Luxembourg : European Parliament, 2022. 129 p.
10. Official site of Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_fte__custom_13597179/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=c29eed24-377e-4763-aaf0-0419906d2ecd
11. Національна стратегія доходів до 2030 року. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
12. Annual Report on Taxation 2024. Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2024. 167 p.
13. Dorr D. C., Shin A. J. War, inequality, and taxation. *Economics & Politics*. 2021. Vol. 33. No. 2. P. 315–342.
14. Peterson T., Bair Z. United States tax rates and economic growth. *Sage Open*. 2022. Vol. 12. No. 3. Article ID: 21582440221114324.
15. Cloyne J., Martinez J., Mumtaz H., Surico P. Short-term tax cuts, long-term stimulus (No. w30246). *National Bureau of Economic Research*. 2022. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w30246/w30246.pdf

REFERENCES

- Alinaghi, N., and Reed, W. R. "Taxes and economic growth in OECD countries: A meta-analysis". *Public Finance Review*, vol. 49, no. 1 (2021): 3–40.
- Annual Report on Taxation 2024. Directorate-General for Taxation and Customs Union, European Commission. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024.
- Balasoiu, N., Chifu, I., and Oancea, M. "Impact of direct taxation on economic growth: Empirical evidence based on panel data regression analysis at the level of EU countries". *Sustainability*, art. 7146, vol. 15, no. 9 (2023).
- Cloyne, J. et al. "Short-term tax cuts, long-term stimulus (no. w30246)". National Bureau of Economic Research. 2022. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w30246/w30246.pdf
- Dorr, D. C., and Shin, A. J. "War, inequality, and taxation". *Economics & Politics*, vol. 33, no. 2 (2021): 315–342.
- Horyn, V. P., Bula, P. V., and Chornous, V. S. "Podatkova polityka Ukrainy v umovakh voiennoho chasu: realii, bezpekovi vyklyky ta perspektvyv podolannia" [Tax Policy of Ukraine in Wartime Conditions: Realities, Security Challenges and Prospects for Overcoming Them]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 18 (2024): 23–31.
- Kanieva, T., and Teslia, R. "Podatkovi instrumenty rehulivannia ekonomichnoho rozvytku" [Tax Instruments for Regulating Economic Development]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 65 (2024). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-34>
- Laffer, A. B. "Supply-side economics". *Financial Analysts Journal*, vol. 37, no. 5 (1981): 29–43.
- Mertens, K., and Montiel Olea, J. L. "Marginal tax rates and income: New time series evidence". *The Quarterly Journal of Economics*, vol. 133, no. 4 (2018): 1803–1884.
- "Natsionalna stratehiia dokhodiv do 2030 roku" [National Revenue Strategy until 2030]. https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf
- Official site of Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/nama_10_fte__custom_13597179/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=c29eed24-377e-4763-aaf0-0419906d2ecd
- Peterson, T., and Bair, Z. "United States tax rates and economic growth". *Sage Open*, vol. 12, no. 3 (2022). Article ID: 21582440221114324.
- Schneider, F., and Asllani, A. *Taxation of the Informal Economy in the EU. Publication for the Economic and Monetary Affairs Subcommittee on tax matters (FISC), Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies*. Luxembourg: European Parliament, 2022.
- Sokolovska, A. M., and Rainova, L. B. "Podatkovi instrumenty stymulivannia investytsii v Ukraini ta sviti" [Tax Instruments for Stimulating Investments in Ukraine and the World]. *Finansy Ukrainy*, no. 10 (2023): 24–50.
- Stoilova, D. G. "Tax Structure and Economic Growth: New Empirical Evidence from the European Union". *Journal of Tax Reform*, vol. 10, no. 2 (2024): 240–257.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2025 р.

Статтю прийнято до публікації 19.03.2025 р.